

ОНТОЛОГІЧНИЙ ВИМІР МЕДІА-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЯК ОБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ

Управління
школою

УДК 37.018.43:004

Стаття присвячена розгляду медіа-освітнього простору як об'єкта управління. Вказується на набутті освітнім простором характеристик віртуальності, мережності, медіальності у контексті процесів інформатизації як суспільства, так і освітньої сфери. Обґрунтовується необхідність цілеспрямованого управління вказаними процесами з огляду на те, що саме вони визначають фундаментальні зміни освітньої діяльності. Доводиться екзистенціальний характер вказаних змін з урахуванням того, що медіа-освітній простір є простором буття людини.

Ключові слова: управління в освіті, медіа-освітній простір, буття, соціалізація, особистість, духовність.

Постановка проблеми. В умовах інформаційного суспільства якісно змінюються саме поняття освітнього простору, його зміст, роль, структура. Одним із пріоритетних завдань функціонуючих соціальних інститутів, у тому числі інституту освіти, стає формування і розвиток людини як основного ресурсу суспільства. Це завдання визначає нові характеристики самого освітнього простору системного характеру, а також цілі управління освітою. На сьогодні метою освіти є сама людина, забезпечення становлення цілісної та самоусвідомлюючої особистості у процесі її соціалізації. Основний соціальний запит освітньої діяльності зорієнтований на цілісну особистість, людину-творця. Відбувається системна адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості та забез-

печення можливостей її саморозкриття. Сам освітній простір орієнтується на активне освоєння особистістю способів пізнавальної діяльності, які можуть забезпечити її укорінення в імовірнісному хаосі інформаційних структур, для нього є характерним активне використання інноваційних інформаційних і медіа-комунікаційних технологій. Принципово у відповідності зі змінами у медіа-просторі змінюються і характеристики самих учасників освітнього процесу, форм і змісту їх діяльності, моделей їх взаємо-дії, принципів управління.

Наталія
ГІРЛІНА

Провідний фахівець
Дніпропетровського
обласного інституту
післядипломної
педагогічної освіти,
здобувач кандидатського ступеня
ДОІППО

Управління школою

Нова освітня реальність особистості.

Управління освітою покликане забезпечити розвиток здатностей людини як соціальної істоти і її саморозвиток як особистості.

Стан дослідження проблеми. Медіа-освітній простір як буттєвий простір людини досліджується у роботах Г.Берулави, Г.Водяненко, В.Кіктан, В.Тестова та інших зарубіжних і вітчизняних фахівців. Загалом існує консенсус щодо розуміння значущості інформаційних процесів у трансформації середовища соціалізації та буття людини. Однак управлінський аспект становлення медіа-освітнього простору залишається мало досліденою проблемою.

Мета дослідження. Визначення онтологічного виміру медіа-простору як об'єкта управління.

Виклад основного матеріалу. З управлінського погляду освітній простір можна розглядати як простір включеності суб'єкта не лише у соціальний простір, а й у медіа-простір як його репрезентацію в інформаційному суспільстві, яка представляє собою середовище системних реальних взаємодій людини з медіа-реальністю. Простір освіти окремої людини представляє собою базисний „будівельний матеріал” для створення усіх інших просторових медіа-формувань. Адже відповідно до сучасного значеннєвого контексту, ми розглядаємо саме освіту як спосіб саморозвитку людини, її входження у сучасну медіа-культуру, у світ, у сферу спілкування та взаємодії з іншими людьми, опосередковану електронними медіа. Як вказує дослідник Г.Водяненко, сьогодні освіта людини „стає способом створення свого образу, своєї особистості”, і основною специфікою цього процесу є його протікання у медіа-середовищі [2, с.138].

З управлінського погляду освіта є, по суті, керована ззовні самоосвіта, що забезпечує становлення й оформлення образу бажаного майбутнього у процесі освоєння людиною медіа-освітнього середовища, яке представляє собою систему освітніх умов, включаючи просторово-предметні

умови, систему міжособистісних взаємин між суб'єктами освітнього процесу і простір різноманітних видів діяльностей в умовах становлення електронних медіа. Для реалізації залідованого у медіа-освітнє середовище потенціалу потрібно організувати за допомогою управлінського впливу взаємодію людини із цим середовищем.

Зміст медіа-простору відіграє активну роль в освіті людини, у цілеспрямованій побудові нею „свого образу”. При цьому в якості ключового фактора управління розглядається діяльність самого суб'єкта освітньої діяльності, його внутрішнє зростання і розвиток, обумовлені діяльністю у системі медіа-комунікацій. Для освітньої діяльності у медіа-просторі виключне значення має вибудування особистістю власного (індивідуалізованого) змісту освіти, а не просто засвоєння останнього, оскільки неформалізована інформація медіа-простору може виявитися незатребуваною і не здатною відіграти свою розвиваючу роль, якщо у людини немає відповідної мотивації і значимих (тобто таких, що мають зміст) особисто для неї освітніх процесів. Таким чином, освоєння медіа-освітнього середовища людиною як результат управлінського впливу означає його осмислення, тобто виявлення відносин між ним і складовими цього середовища, і вибір із усього спектра існуючих способів і можливостей перетворення себе і дійсності того, який є необхідний саме цій людині, тобто установлення свого власного ставлення до об'єктів медіа-освітнього середовища. Саме у цьому процесі становлення особистісних відносин та створення зв'язків і формується специфічний медіа-простір людини як результат взаємодії зростаючої людини з освітніми ресурсами медіа-простору.

Просування людини у просторі освіти (zmіни, що впливають на проявлені і структури цього простору) відбувається шляхом додавання до освоєних раніше все нових способів

взаємодії з медіа-освітнім середовищем. При цьому йде не просте підсумовування, нагромадження способів (як збільшення їх кількості), а відбувається процес переробки вхідної інформації, її осмислення й присвоєння, що стимулює появу нових відносин, установлення інших взаємозв'язків, які викликають модифікацію всієї структури й зміну якості медіа-освітнього простору людини.

На сьогодні достатньо дискусійним є питання про освітній медіа-простір як простір соціалізації особистості та способи управління цим процесом. В основі проблеми знаходитьсь неоднозначна інтерпретація медіа як інструментів соціалізації в силу того, що в комунікаційних процесах соціальна інформація по-різному впливає на соціалізацію особистості. Загальноприйнято, що потрібно виділяти базову структурну інформацію, яка освоюється індивідом на ранній стадії соціалізації за допомогою традиційних видів міжособистісного спілкування в родині, школі, малій групі і становить своєрідне ядро структури особистості: переконання, установки, цінності. Надалі стійку орієнтацію людини у суспільстві забезпечує фундаментальна інформація, яка прилучає особистість до професії, науки, мистецтва. Така інформація надходить переважно каналами спеціальної комунікації і формує її знання та інтереси більш актуального характеру.

Це ставить проблему соціальних мереж як об'єкта управлінського впливу в освітньому процесі. Саме в них, головним чином, і реалізується соціалізуючий потенціал впливу на особистість. Комп'ютерні мережі та електронні технології розширили арсенал вільного спілкування. „Протягом тисячоріч історії люди могли вільно спілкуватися тільки в родинах, дружніх компаніях, невеликих поселеннях. Засоби масової інформації, що з'явилися близько 200 років тому ... радикально змінили уявлення про світ, але практично не розширили зону, власне, вільної комунікації, що

задовольняє більш тісні і різноманітні комунікативні зв'язки. Це зробили комп'ютерні мережі” [3, с. 47].

„Піонерам” Інтернету мережне суспільство уявлялося як єдине співтовариство. Але сьогодні в Інтернеті існує безліч співтовариств, які поєднують людей із найрізноманітнішими інтересами. „Колишні підходи до мас-медіа визначали засоби масової інформації в кордонах національної держави, по території співпадаючих з поширенням того або іншого видання ... Ідентичність і згуртованість найчастіше описувалася у термінах географії. ... Нові медіа відрізняються тим, що вони не прив'язані географічно, і в такий спосіб дають людині нові можливості для створення індивідуальності і формування співтовариства. Головні питання самовизначення більше не залежать від попередніх соціальних відносин або колишньої ідентифікації” [5, с. 133].

Таким чином, можна стверджувати, що в умовах наявності глобального медіа-простору і сильно стратифікованого суспільства фундаментальна інформація, що відіграє вирішальну роль у соціалізації особистості і залучає її до професії, науки, мистецтва, формує її знання цінності та інтереси, формується на перетині розвитку системи освіти та електронних мас-медіа, що дає підстави визначити саме медіа-освітній простір основним середовищем соціалізації особистості в епоху інтернет-медіа і відповідно об'єктом управління освітою у мережному суспільстві.

З управлінської позиції медіа-освітній простір — це поле взаємодії, навколоїшнє середовище, що визначає свободу вибору для суб'єкта й можливість самоосвіти, суб'єктно обумовлену вибірковість взаємодії між середовищем і людиною. У такому контексті проблема буття людини в освітньому медіа-просторі — це не тільки проблема змісту останнього, але й проблема організації, яка забезпечувала б суб'єктне здійснення індивідуальності людини, її сутнісних властивостей, визначаючи можли-

Управління школою

Нова освітня реальність особистості.

вість їх самостановлення, самореалізації, тобто суто управлінська проблема. Медіа-освітнє середовище має існувати як певне поле можливостей, досить широке для забезпечення вибору суб'єктом різних змістовних і процесуальних умов його становлення як соціальної істоти та суб'єкта діяльності, а проблема організації освітнього процесу в умовах медіа-простору може бути вирішена як результат дослідження суб'єктивних складових такого вибору.

Оскільки людина — система трансцендентальна, тобто однією з основних системних її властивостей є здатність до розвитку, здатність стати прогресивно іншим, то доцільно, вирішуючи питання про те, як можна засобами управління перетворити медіа-простір у простір самореалізації суб'єктів освітньої діяльності, говорити про творчість. Причому у цьому випадку творчість виступає як неминучість, як сутнісна властивість будь-якої людини. Для освітньої діяльності у медіа-просторі надзвичайно важливо, що рівень такої маніфестації може визначатися виникаючим у суб'єкта прогнозом ставлення інших людей до результатів його творчості. Звідси випливає ще одна сутнісна риса медіа-освітнього простору як простору творчого саморозкриття особистості. Медіа-освітнє середовище, яке будеться на комунікації його суб'єктів, створює умови для того, щоб освітня діяльність стала способом самореалізації особистості, оскільки в ній, на відміну від традиційного освітнього процесу, результати творчої активності суб'єкта приймаються навколоїшніми як прийняття його самого, його індивідуальності.

Загалом синергетична методологія, на нашу думку, є найбільш доцільною при розгляді онтологічної проблематики управління медіа-освітнім простором, враховуючи його надзвичайну складність у порівнянні з традиційним освітнім простором та місцем у ньому особистості. Можливості медіа-освітнього простору, як вказує

В.Тестов, „дозволяють активізувати самостійність тих, хто навчається, сприяють індивідуалізації навчального процесу, переходу від навчання до самонавчання й самоосвіти. За цих умов освітні системи, в усякому разі, їх основні підсистеми, пов'язані з передачею інформації, засвоєнням нового, творчістю, мають бути віднесені до складних нелінійних систем, що самоорганізуються” [4, с. 51].

Самоорганізація знання, виникнення нової системи знань в умовах становлення медіа-освітнього простору є винятково складним управлінським процесом, що мало вивчається. Вище вже вказувалося, що для суб'єкта саморозвиток у медіа-освітньому просторі набуває форму самоосвіти. У широкому сенсі самоосвіта являє собою реалізацію пізнавальних потреб і духовних інтересів людини на основі самостійних дій, спрямованих на засвоєння сучасної загальнолюдської культури та на підвищення рівня освіченості і якості життя. У медіа-просторі стає очевидним один з основних принципів постсучасної освіти: головне — не передача знань, а оволодіння способами поповнення знань і швидкої орієнтації в складно організованих базах даних і розгалужених системах знання, тобто способами самоосвіти з використанням електронних медіа.

Медіа-середовище переконливо демонструє, що в умовах самоосвіти в освітньому процесі має бути певна частка хаосу, флюктуації на рівні особистісного освітнього простору відіграють істотну роль у визначені наявних тенденцій, цілей освітніх процесів на макрорівні, і це має бути враховано в управлінській діяльності. В епоху інформаційного суспільства стає усе більш очевидною конструктивна роль хаосу. Хаос виступає як механізм виходу на структури — атTRACTORI EVOlUЦІЇ. В умовах постійно мінливого інформаційного суспільства немає сенсу боротися проти хаосу, прагнути повністю витиснути деструктивні елементи з освітнього процесу. Спрямоване на порядкування

всього і вся, управління приречене на неефективність. Навпаки, елементи спонтанності потрібно використати для посилення креативного потенціалу впливу медіа-освітнього простору на особистість через такий фактор, як невизначеність буття.

Ще один синергетичний принцип, який дозволяє краще зрозуміти управління медіа-освітнім простором як простором буття особистості, це принцип когерентності – погодженість взаємодії елементів, яка проявляється у масштабі всього медіа-освітнього середовища. Об'єднання структур медіа-простору, що розвиваються у різному темпі, відбувається через синхронізацію їх швидкості розвитку. У мережному просторі це дуже ефективно здійснюється через участь у колективних освітніх проектах. Завдяки погодженим колективним діям суб'єкті медіа-освітнього простору потрапляють в один темпосвіт, починають розвиватися з оптимальною швидкістю. Така характеристика освітнього медіа-простору дає підстави розглядати його як найбільш адекватний з погляду природи соціальних потреб в освіті ХХІ століття. У сучасному світі практично вся діяльність є колективною, отже, колективна освітня діяльність у медіа-просторі в набагато більшій мірі сприяє формуванню компетенцій, ніж індивідуальна.

Основним засобом навчання в інформаційному суспільстві, на відміну від традиційної системи навчання, стає не стільки навчальна книга, скільки комп’ютерні мережі. Застосування інформаційних технологій і комп’ютерної техніки у навчанні призводить до того, що медіа-освітнє середовище набуває зовсім інших можливостей та обмежень, породжуючи нову освітню реальність. Мережний простір стає другою, віртуальною реальністю особистості, а для багатьох людей він стає основним полем життєдіяльності, де вони проводять більшу частину свого життя. На думку відомої дослідниці Г.А. Берулави, мережна освіта відно-

ситься до нової освітньої парадигми, яку вона так і називає – мережною. Її відмінними рисами є навчання на основі синтезу об'єктивного світу та віртуальної реальності за допомогою активізації як сфери раціональної свідомості, так і сфери інтуїтивного, несвідомого. Мережна взаємодія суб'єктів освіти та електронних медіа характеризується як інтелектуальне партнерство, що являє собою так званий „розділений інтелект”. На відміну від традиційної, мережна освітня стратегія орієнтована не на систематизацію знань і засвоєння чергового основного ядра інформації, а на розвиток здатностей і мотивації до генерування власних ідей [1, с.10]. Це задає нові цілі управлінню освітньої діяльності.

Для освіти у межах мережного простору характерне навчання на основі вирішення конкретних проблем, що обумовлює еклектичність у самостійному здобутті знань, але більш високу мотиваційну забезпеченість. Сфера взаємодії, суб'єктів освіти значною мірою зміщується у сферу віртуального простору Інтернету, де вони мають спільно вирішувати поставлені перед ними проблеми, а також ті проблеми, які вони формулюють самостійно. Комп’ютерні мережі використовуються не стільки для здобуття знань, скільки для співробітництва, набуття досвіду діяльності. Використання вікі-технології дозволяє вести мову про навчання як процес створення суб'єктами освіти спільногого мережного контенту.

Процес освіти в умовах медіа-простору стає все частіше нелінійним. Сідаючи за комп’ютер, людина, не замислюючись, „перескачує” з одного предмету на інший, проникає у ще незнайомі галузі знань і повертається до вже забутих або пропущених знанням. Вимога, щоб усе, що говориться у певний конкретний момент, ґрунтувалося на попередньому, було „зрозумілим” і „поясненим”, за таких умов є несучасною. Коли людина усвідомлює, що вона щось не розуміє, і починає сама шукати по-

Управління школою

Нова освітня реальність особистості.

трібну інформацію, відбувається найважливіший етап самоосвіти. За цих умов досягти чіткої послідовності, лінійності та систематичності в освоєнні соціального досвіду не вдається. Головним завданням стає нелінійне упорядкування інформації, приведення її у систему. Це особливо важливо враховувати в управлінні освітою, особливо при розробці фундаментального ядра змісту освіти, тобто тих елементів, які „цементують” картину світу людини, являють собою її вузли, ключові моменти.

Ще на зорі комп’ютерної ери відомий західний педагог Г. Фройденталь попереджав: „Якщо наше навчання буде полягати у тому, щоб вдовбати дітям речі, які через одне-два десятиліття буде краще виконувати комп’ютер, ми самі викличемо катастрофу” [1, с. 56]. На сучасному етапі традиційна освіта вчить тому, що прекрасно робить комп’ютер. Сучасні молоді люди розуміють архаїчність і безглаздість багато чого з того, чому їх старанно навчають, і втрачають інтерес до навчання, а педагоги ніяк не можуть перебудуватися й замість того, щоб учити тому, що дійсно потрібно, шукають методи підвищення вмотивованості учнів та студентів до вивчення того, що їм не потрібно.

Саме тут і потрібен системний управлінський вплив, що викликає трансформацію усього освітнього процесу. Вихід з цієї ситуації бачиться не просто у використанні ІКТ, а у створенні нового освітнього простору, який би забезпечував кожній людині адекватність освітнього процесу особистісно та соціально вмотивованим потребам. І саме медіа-освітній простір, основу якого складають мережні електронні комунікації, створює нову освітню реальність особистості. Її головна перевага у тому, що вона забезпечує максимальну активність особистості при навчанні у мережному просторі, коли сам суб’єкт освіти визначає параметри свого навчання.

З погляду синергетичної методології необхідно по-новому здійснити і управлінську оцінку ризиків, які несе з

собою буття людини у медіа-просторі. На сьогодні є безліч наукових та публіцистичних матеріалів, які аргументовано та всебічно висвітлюють негативні явища, притаманні входженню суспільства в епоху медіа-реальності та віртуальної комунікації. І дійсно, характерним моментом сучасного медіа-освітнього простору як простору буття особистості можна назвати збільшення ризикогенного поля. Це пов’язано з тим, що загальносвітові процеси глобалізації, якісних зрушень в усій системі соціальних відносин та інститутів, ускладнення сучасних організаційних систем призвели до посилення невизначеності, нестійкості практично в усіх сферах існування суспільства й особистості і стали одним з вирішальних факторів соціального буття.

Ризик в управлінському сенсі розглядається сучасними вченими як особливість суб’єктивної й об’єктивної дійсності, сфера антиципації соціальними суб’єктами несприятливих подій і спосіб пристосування до них. Дослідники та кож відзначають динамічність цього феномена, підкреслюючи його рухливість, поєднану з атрибутивними антропологічними характеристиками, що робить поняття ризику невід’ємним елементом практично усіх аспектів людського існування. З погляду синергетичної методології ризик є невід’ємною частиною життя людини і людства, що має різні рівні впливу на соціальне життя. Головне завдання управління полягає у тому, щоб навчитися вирішувати постійно виникаючі завдання ризикогенних ситуацій і вміти робити з них позитивні висновки та збагачення досвіду. Усе це можна застосовувати й до освіти як до найважливішої сфери суспільного буття, яка багато в чому визначає соціальну стійкість нашого існування.

Загалом, характеризуючи буття людини у медіа-освітньому просторі, потрібно підкреслити, що у всіх його сферах ми спостерігаємо якісні зміни, які можна позначити саме як стан ризику, тому що всі вони поєднані із

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берулава Г.А. Инновационная сетевая парадигма обучения и воспитания студентов в условиях современного информационного пространства / Г.А.Берулава // Гуманитаризация образования. – 2010. – № 4. – С. 8-23.
2. Водяnenко Г.Р. Образовательное пространство человека / Г.Р. Водяnenко // Теория и практика общественного развития. – 2012. – № 2. – С. 138-140.
3. Кихтан В. В. Новые потребности сферы образования и ИТ-технологии в условиях стратификационных изменений в обществе / В. В. Кихтан // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 17. – С. 46-48.
4. Тестов В. А. Переход к новой образовательной парадигме в условиях сетевого пространства / В. А. Тестов // Инновации в образовании. – 2012. – № 4 (1). – С. 50-56.
5. MmcQuail D. Media Theory / D. MmcQuail. – N.Y.: Sage, 2000. – 382 p.

Наталья Гирлина

Онтологическое измерение медиа-образовательного пространства как объекта управления

Статья посвящена рассмотрению медиаобразовательного пространства как объекта управления. Указывается на приобретение образовательным пространством характеристик виртуальности, сетевости, medialности в контексте процессов информатизации как общества, так и образовательной сферы. Обосновывается необходимость целенаправленного управления указанными процессами в виду того, что именно они определяют фундаментальные изменения образовательной деятельности. Доказывается эзистенциальный характер указанных изменений с учетом того, что медиа-образовательное пространство — пространство бытия человека.

Ключевые слова: управление в образовании, медиа-образовательное пространство, бытие, социализация, личность, духовность.

Natalia Gирлина

Ontological measure of media-educational space as the object of management

The article is dedicated to analysis of media-educational space as an object of management. It is shown that an educational space obtains characteristics of virtuality and mediality in context of informatization processes in society as well as in educational sphere. Necessity is proved of purposeful management by those processes taking into consideration that exactly they denote the fundamental changes in educational activity. Existential nature of those changes is shown taking into consideration that a media — educational space is the space of people's being.

Key words: management in education, media-educational space, existence, socialization, personality, spirituality.

глибинними, не поверхневими змінами, які торкаються основ суспільства в цілому й освітнього простору зокрема. Проте ці ризики загалом носять об'єктивний і конструктивний характер, будучи атрибутом системних змін у суспільстві та освіті, і мають бути запрограмовані як звичайний об'єкт управлінської діяльності.

Безумовно, загальною основою вирішення проблем соціалізації та буття особистості у медіа-освітньому просторі є цінності її цілі саморозвитку особистості та розкриття усіх її креативних потенцій, сформульовані у межах постсучасної освіти. Найбільшу роль у нашему контексті відіграє така інтегративна освітня ціль, як формування духовності. Саме орієнтація освітнього простору на духовну особистість дозволяє найбільш ефективно долати ризики, пов'язані з поширенням електронних медіа та формуванням медіа-простору.

Висновки. Таким чином, онтологічна сутність духовності, відображаючи спрямованість людини на осягнення вищого сенсу життя й творчо-перетворювальну установку на зростання гармонії у світі, визначає сутнісну основу змісту освіти за сучасних умов. І у цьому сенсі духовна основа освітньої діяльності вловлює об'єктивну гармонійність усіх явищ і процесів життя, визначаючи сутність і освітні змісті, даруючи радість пізнавальної творчості як основи освіти духовності особистості, що розвивається. Розуміння духовності як онтологічної основи функціонування медіа-освітнього простору орієнтує на максимізацію її проявів у конкретних актах міжособистісної комунікації, що можливе лише за умов наповнення духовно багатим змістом усього медіа-простору. Відтак проблема оновлення цілей та цінностей освіти доповнюється також завданням наповнення духовним змістом діяльності медіа, а особливо тієї їх частини, яка безпосередньо задіяна в освітньому процесі.